

בסייעתא דשמיא

הגלות והנחמה



אברהם יצחק קרישבסקי



מפתח עניינים

א	בליל זה יבכיון
ג	הבכי והמספד כמטרה ולא כאמצעי
ד	אוי לו לאב שהגלה את בניו
ו	אמירת נחם כתוצאה מן הקינות והאבילות
י	נחמו נחמו עמי
יד	ע"י הרצון והתשוקה מגיעים לקרבה בלי גבולות
יז	חורבן הבית – הסרת המחיצות
יט	היה ר' עקיבא מצחק
כ	קרבת ה' כמטרה ולא כאמצעי
כב	אנכי הוא מנחמכם
כב	הקשיים והנסיונות – דביקות בעצם
כג	שלוש תקופות – זמן הבית, זמן הגלות, ימות המשיח



הרב אברהם יצחק קרישבסקי

אדמו"רי ויז'ניץ 12, ביתר עילית

טל: 02-5713641, 054-8464896

מייל: a548464896@gmail.com

הגלות, והנחמה

בליל זה יבכיון

בליל זה יבכיון וילילו בני, בליל זה חרב בית קדשי ונשרפו ארמוני, וכל בית ישראל יהגו ביגוני.

כלל ישראל על כל שבטיו קהילותיו ומשפחותיו, זקנים ונערים טף ועולל, כולם מורידים את ראשם, יפלו לארץ ידמו זקני ציון, לא יתנו פוגת להם, על שבר בת עמי יזלו עיניהם דמעה, ועפעפם יטפו נהרות מים.

בעמדנו בימים הללו אשר נקבעו להתאונן על החורבן הנורא שאנו נמצאים בו, כשנתבונן על מה שאבדנו, ונתבונן על המשבר הגדול שקרא לעמינו, לא נוכל להחריש ולבנו יתמלא רגשי כאב, השתוקקות עצומה וגעגועים גדולים למעמדנו הנכון ולמעלותינו הגדולה שזכינו ושהיינו בעת אשר היה המקדש על מכונו, שכינת עוזו שכנה בקרבנו, וזכינו לקרבה גדולה לאבינו שבשמים, עת אשר נביא ה' היה בקרבנו, וראינו את פני ה' בשלש פעמי רגלינו, והיינו שואבים רוח הקודש מלא חפניים, אין לנו את הכלים הנדרשים להסביר ולהמחיש את מה שהיה לנו ואת המציאות הנעלה אשר חיינו בה, כי כל מה שרק ננסה להסביר ולדמיין לעצמינו, לא יגיע לאפס קצהו של המציאות האמיתית שכלל ישראל היה בזמן ההוא, כמו שאי אפשר בשום אופן להסביר לחרש את הנעימות של ניגון מיוחד ומרגש, וכמה שרק ננסה להסביר בכלים הנמצאים ברשותו לא יבין מה זה ניגון יפה, וכמו שלא נצליח להמחיש את טעמו של מאכל ערב למחוסר חוש טעם וריח, כן ופי אלף אלפי פעמים לא נוכל לדמיין לעצמינו מה הפירוש של קרבת אלקים פשוטו כמשמעו, ומה פירושו של שואבים רוח הקודש, כי טעם וריח ונעימות של ניגון, הוא ג"כ דבר שאפשר להסביר ולהמחיש עם כלים מסויימים, אבל דבר רוחני והרגשים נעלים ונשגבים וקרבת אלוקים, בלתי אפשרי בעליל, אבל דבר אחד הוא ברור, שבעת שהיינו במצבנו האמיתי, חיינו במציאות נעלה כזו שאי אפשר לתאר ולשער בשום אופן, ואדרבה כל כמה שהדבר רחוק מאתנו ומרגשותינו הדבר מעיד עוד יותר על מצבנו השפל, ואת ההפסד הגדול שאנו מחסירים כל יום שעובר ועדיין לא נושענו, ומה שאין אנו

מרגישים את החסרון זה איננו סיבה למיעוט הכאב, אלא ההיפך הוא הנכון, כי אם לא תוסס בקרבנו הערגה והתשוקה לימים הללו, שומה עלינו לכאוב ולהתאונן עוד יותר.

משל למה הדבר דומה, למי שהושם בבור עמוק אשר לא נכנס שמה אור הבוקר, ומופרש ומובדל הוא מן העולם החיצוני, ורק פעם אחד ביום נפתח צוהר קטן אשר דרכו ניתן לו לחמו הדל ומים לחץ, ושם היה במשך שנים רבות, ואף הוליד שם בנים ובנות והקים שם משפחה, והבנים והנכדים לא יודעים מאומה במה שקורה מחוץ למערתם, וכשאביהם דווה ומצטער על מצבו העגום, הרי הם בוהים בו ומסתכלים עליו בעיניים תמהות על מה ולמה הכאב הזה, וחושבים שזה הוא מצבם הטבעי והאמיתי, והאדם מבחוץ אשר דבר המשפחה המסכנה מגיע לאזניו, בודאי שנפשו דואבת וכואבת על הבנים והנכדים הרבה יותר מאשר על אביהם, ראשית משום שלא רק שמצבם הוא בכי רע, אלא שאף אינן יודעים טוב מה היא, ושנית משום שאביהם בזה שיודע הוא שיש עולם אחר ומאיר, הרי שהוא קשור במידת מה לעולם היפה והזהר, אבל הם מנותקים לגמרי ואינם שייכים לזה כלל וכלל, כן הוא הדבר במדה רבה יותר בכפלי כפליים, שלא רק שמדובר במי שבמצב הנכון נמצאים ג"כ כאנשים מן השורה, אבל אנו הרי היינו במצב של קירבה עצומה וגדולה מאד, וישבנו על שולחנו של מקום, והקרבה היתה מוחשת בחיי היום יום, כמאמר חז"ל אוי להם לבנים שגלו משולחן אביהם, ואנו איננו יודעים אפילו מה הפסדנו, וכל עת שמגיע הימים האלו, וכשמבקשים ודורשים שיבוא וידרשו ויתאוננו ויסבירו לנו את המשבר הגדול, הרי שבזה לבד מונח גודל משרנו ועוצם כאבנו.

והאמת הוא שאנו כן מרגישים את החורבן, ואנו יודעים גם יודעים את עוצם ירידתנו מאגרא רמא לבירא עמיקתא, ובהתבוננות מועטת נרגיש בפנימיותנו את מה שהיה לנו ומה שאבדנו, כי הרי כולנו יודעים רגשי קודש מה הם, וכולנו חוונו רבות רגשות נעלים ומצבים של קרבת ה', ואם נדמיין לעצמינו ונעתיק את אותם שעות הנעלות, ואותם ההרגשים הנשגבים, ונחשוב שזה רק מעין שבמעין ממצבינו הנכון, בהיות המקדש על מכונו, וראינו את כבודו פנים בפנים, וכל מאוינו וכל מציאתנו היה סביב מעון קדשו, ועאכו"כ שנחשוב בזה שלעתיד לבא נגיע לדרגות יותר גבוהות ויותר נשגבות אף ממה שהיה לנו בעת שהיה לנו את בית המקדש, אזי בהתבונן בדברים האלה, בודאי שנפשו תתמלא בצער, ולבנו יצא מרוב השתוקקות וגעגועים נוראים, ולא נוכל להחריש עוד ונבקש את מלכנו בדמעות שליש, ולא ניתן פוגת לנו.

וזאת צריכים אנו לחזור ולשנן לעצמנו, שמצבנו הנוכחי היא לא מצבנו האמיתי, והננו נועדים לגדולות ונצורות, והמציאות הנכון שלנו היא גבוהה מאוד, והננו קרובים אל הקב"ה באופן נעלה ונשגב, ואף מצבנו הגשמי שאנו נמצאים בו כעת הא בעקבות הגלות המרה, והיום

הזה נקבע להתבונן במצבינו ולהתאונן ע"ז, וכמובן שמחוייבים אנו להתבונן בדברים בצורה נכונה עד כדי שיביאו אותנו לבכי ומספד, ולרגשי השתוקקות לחזור למצב הקדוש והנשגב שהיינו בו, ושמיועד לנו עוד כהנה וכהנה באופן נעלה ברוב הטובה.

הבכי והמספד כמטרה ולא כאמצעי

וזאת צריך שנדע, שאם חז"ל קבעו לנו את הימים הללו לבכות ולהתאונן על החורבן, פירושו של דבר הוא, שההנהגה הזו של בכי ומספד והנהגת הלכות האבלות הם בעצמם התכלית הנרצה, ולא רק כאמצעי לקרב הגאולה, וקבעו את היום הזה ליום בכי ומספד, והבכי והנהי הוא מעבודת היום, וצריך לבא מתוך התבוננות בדברים הנשגבים והנעלים שהפסדנו, ובריחוק הגדול שאנו נמצאים, עד שיביא אותנו להשתוקקות עצומה ולגעגועים נוראים להתקרב לאבינו הרחמן, עד שנפשונו תצא מרוב אהבה ותשוקה להשי"ת, והלב יצעק וינהם אנא אבא קרבינו אליך, הרי אנו בניך ואתה אבינו, ואנו רוצים ומשתוקקים מאד לקרבתך, והרגש זה בעצמו הוא המטרה והתכלית, ובזה הגענו לתכלית הנרצה, ומגיעים בזה לקרבה לו יתברך.

וכשמתבוננים בקינות שאנו אומרים שתקנום ברובם הגאונים והראשונים כמלאכים, רוב הקינות הן מבטאות תשוקה עזה וגעגועים נוראים למקדש ולירושלים, ולקרבת ה', ורואים שנפשים יצאה בדברם, ובטאו את עצמם בבטויים עזים ונוראים.

ורואים שהיום זה נקרא מועד ואין אומרים בו תחנונים, כדאיתא בראשונים וכן נפסק בטשו"ע, ולומדים זאת מהכתוב קראו עלי מועד, וכותב בספר בן מלך שענינו של קריאת היום למועד הוא, כמו בכל מועד נקבע היום לעסוק בה בענינו המסויים, כן הוא היום הזה צריך להתעסק רק בענין הבכי והמספד, ואין להתעסק בדברים אחרים, וכמובן שכל שהדבר יוצא מתוך פנימיות הלב, וכל שהלב דואב ודואג באמת על מצבנו, הרי שנמצאים יותר בענינו של יום, וכן נפסק בשו"ע שאסור לספר בשאר דברים, כדי שלא יפסיק לבו מן האבל.

ומזה רואים שעצם הבכי והמספד הוא המטרה של היום, שהרי אין אומרים למנצח, ואם היה כל ענין הבכי להתפלל על הגאולה, היו צריכים לומר למנצח ולהתפלל, אלא שעקרו של יום הוא הבכי וההספד, וההשתוקקות והרצון לשוב אליו ולחזור אל אבינו.

ולכן עלינו להתבונן במצבנו שאנו נמצאים בו, בכדי שנתאונן ונבכה כראוי, ובהתבוננות

כנה נראה את מצבנו הנורא, וההתבוננות צריכה להיות גם במצב הגשמי שכלל ישראל נמצאים בו, אשר הצרות עלו למעלה ראש וכל לבב דווי וכל ראש לחלי, וביותר על מצבנו הרוחני והוא הריחוק הגדול מהשי"ת, שברבות הימים והשנים נראה כבר שזה המציאות הטבעי של עם ישראל, אך בל נשכח שהמצב האמיתי של כלל ישראל הוא, "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו בכל קראנו אליו", שכל אשר נבקש הוא עונה לנו, ורוצה בטובתנו, ובהיות המקדש על מכונו היה לנו את הקשר הגדול להשי"ת, ועל כל שאילתינו היה לנו הזכות לשאול באורים ותומים, והוא ענה לנו, ואף שחטאנו ח"ו, באנו לפניו בקרבן חטאת ואשם והוא ברוב רחמיו מכפר, וביום הכפורים ראינו בעינינו את התלבנות השני, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עלינו ויראו מפנינו, השי"ת לחם את מלחמותינו, ונקם את נקמתנו, ונפרע מצרינו, וכל עם ישראל ראה את השכינה הקדושה בתוכם בעשרה הנסים אשר היה בבית מקדשינו, והיינו בבחינת בנים היושבים על שולחן אביהם, ואף שאין בידינו לדמיין ולו במשהו את הרגש האדיר של קרבת ה' באופן גדול כזה, אבל די בזה שנדע שהיינו במצב מרומם נשגב ונעלה, אשר אין בידי בן אנוש לדמיין אותו.

ונביא את מאמר חז"ל בפתיחתא דאיכה רבה: רבי יצחק פתח (דברים כ"ח) תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויביך וגו', אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שמות ט"ו) תביאמו ותטעמו בהר נחלתך, ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים תבא כל רעתם לפניך, אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם) שמעו עמים ירגזון, ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים שמעו כי נאנחה אני וכו'.

אוי לו לאב שהגלה את בניו

אבל האמת הוא שהחורבן במהותו הוא הרבה יותר עמוק מזה, כי כשמתבוננים בחז"ל נראה שהקב"ה קרא לחורבן ביהמ"ק כחורבנו שלו כביכול, כמאמר חז"ל אוי לו לאב שהגלה את בניו.

הבא ונתעמק במאמרי חז"ל על זמן החורבן, ונביא רק מקצת מן המקצת ממה דאיתא בדברי רבותינו הקדושים, ונביא מה שאיתא במדרש רבה בפתיחתא דאיכה רבה, דברים נוראים, שכנתבונן בעומק הדברים נקבל משמעות עמוקה ונוראה על החורבן, וכן איתא שם: "באותה שעה נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו, וכיון שנשרף אמר הקב"ה שוב אין לי מושב בארץ, אסלק שכינתי ממנה ואעלה למכוני הראשון, הה"ד (הושע ה') אלכה ואשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני, באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר אוי לי מה עשיתי השריתי

שכינתי למטה בשביל ישראל, ועכשיו שחטאו חזרתי למקומי הראשון, ח"ו שהייתי שחוק לגויים ולעג לבריות", דברים נוראים.

והביאור במה שכתוב כאן הוא, שהרי תכלית הבריאה היא שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, דהיינו שייראה כבוד ה' בארץ, שהרי קדושתו ית' ומציאותו היה לפני הבריאה כמו לאחר הבריאה, וכל מטרת הבריאה היא שיהא כבוד ה' מלאה הארץ, וזה היה ע"י שהשרה שכינתו על עם ישראל, וכשנחרב הבית וגלו ישראל, כביכול אין כבודו נראה בארץ, וזה מה שאמר "שוב אין לי מושב בארץ".

והמדרש ממשיך: "באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו ואמר לפניו, רבש"ע אני אבכה ואתה לא תבכה, אמר לו אם אין אתה מניח לי לבכות עכשיו, אכנס למקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה, שנאמר (ירמיה י"ג) ואם לא תשמעוה במסותרים תבכה נפשי מפני נוה וגו', אמר להם הקב"ה למלאכי השרת בואו ונלך אני ואתם ונראה בביתי מה עשו אויבים בו, מיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת וירמיה לפניו, וכיון שראה הקב"ה את בית המקדש אמר בודאי זהו ביתי וזהו מנוחתי שבאו אויבים ועשו בו כרצונם, באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר אוי לי על ביתי, בני היכן אתם, כהני היכן אתם, אוהבי היכן אתם, מה אעשה לכם התריתי בכם ולא חזרתם בתשובה, אמר לו הקב"ה לירמיה אני דומה היום לאדם שהיה לו בן יחיד ועשה לו חופה ומת בתוך חופתו, ואין לך כאב לא עלי ולא על בני".

והנה מדרש זה אומר דרשני, שצריך לבאר מה הפירוש בזה שאמר לו מטטרון "אני אבכה ואתה לא תבכה", ומה ענה לו הקב"ה "אם אין אתה מניח לי לבכות אכנס למקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה", שמשמעותו שבכיו של הקב"ה הוא במקום ובבחינה שלמלאכים אין השגה בזה, ושם הוא בכיו של הקב"ה, וי"ל שהכוונה היא שמטטרון אמר להקב"ה שהבכי וההספד שייכים לעם ישראל, שהרי הם שהפסידו את קרבת אלוקים והחורבן היא הפסדם וחסרונם, ולא עליך לבכות, וע"ז ענה לו הקב"ה שאף שעל פניו נראה שהחורבן היא של עם ישראל, שבחטאם גלו מעל שולחן אביהם ונענשו ע"ז, ואכן בגלוי האמת היא כך, שקרבת ה' לעם ישראל היא כפי גודל עבודתם וקיום המצוות, ובהעדר קיומם בטלה הקירבה, ואין להם את הזכות שישכון בתוכם, אבל הקב"ה ענה לו שבעומק הדבר הרי שהקירבה של הקב"ה לעם ישראל היא כביכול בשבילו, והיא קרבה בעצם, והדבר הזה בלתי ניתן להשגה ולהבנה, כי זה למעלה מטעם ודעת, והוא שקוב"ה וישראל חד הם, ואם הקשר הזה אינו קיים, הרי שיש חסרון בתכליתו של הבריאה, וזה מה שאמר לו הקב"ה, אכנס למקום שאין לך רשות ליכנס לשם, היינו שאין לך השגה בזה, כי זה ביני לבין עם ישראל, והקשר בינינו היא לא רק כמתן שכר ועונש, ואת זה אי אפשר למלאך להבין, כי המלאכים אינם מבינים שכבודו ית' נמצא

בעולם הגשמי, ולהיפך שזה כל מטרת הבריאה, ואם כבודו אינו נראה בעולם הגשמי הרי שאין טעם ותכלית לכל הבריאה.

וזה מה שאמר לו בודאי זהו ביתי ובית מנוחתי, דהיינו ביתו של הקב"ה ומנוחתו ית' כביכול, וכן אמר לו הקב"ה אוהבי היכן הם, ר"ל הבחינה של אוהבים וידידים היכן הם, ולכן אמר לו, אין לך כאב לא עלי ולא על בני, דהיינו שאין אתה משיג שהכאב הוא שלי שאין לי דירה בתחתונים.

אמירת נחם כתוצאה מן הקינות והאבילות

והנה יום תשעה באב נתחלק לשני חלקים, דהיינו חלק הראשון שהוא ליל ט' באב ותחילת היום עד חצות מיועדים להספד וקינה, ובהם אין אומרים תחינות, ואף לא קוראים בתורה הקריאה של התענית, רק מקוננים ובוכים ומתאבלים, וקוראים בתורה "כי תוליד בנים ובני בנים", שהיא התוכחה והמצב הנורא שיגיעו אליו עם ישראל, והחלק השני דהיינו מחצות היום קוראים בתורה "ויחל", שהיא הקריאה שקוראים בכל תענית, ששם כתובה ענינו של התשובה שנתקבלה ע"י תפילתו של משה רבינו, וכן אומרים תפלת "נחם", וצריך לבאר את ענינם של שני חלקי היום.

ונראה עומק ענינם הנ"ל, והוא שהרי בכל מועד יש ענינו של היום, דהיינו את "עיצומו של יום", ויש את עבודת היום, שאנו עובדים לפניו על ידה, וכן הוא ביום הזה - יום חורבנו של הבית, שעיצומו של היום הוא יום החורבן שנחרב המקדש, והירידה מן המצב הנעלה של עם ישראל ויום הריחוק מאתו ית', ולכן מיד בתחילת היום אנו מתאוננים ודוויים, בוכים ומתאבלים על מצבנו הנורא שהגענו לו בחורבן בית ה', ועבודת היום היא להשתוקק ולהתגעגע ולרצות בכל לבנו שישוב ה' וירפא את שברינו ויחזיר אותנו אליו וישוב לאהבתנו, ולכן בחלק הראשון של היום אין אנו מזכירים את עניני התשובה, שהרי עיקר עבודת היום היא הבכי והקינה והתשוקה והגעגועים אליו, ובזה שאנו משתוקקים וכואבים ואבלים על מצבנו, בזה אנו עובדים את עבודת היום, וזוהי תכליתו של היום, ולכן כשמגיע חצות היום אחרי העבודה הגדולה של אבילותנו, אנו מתעסקים כבר עם ענין התשובה ומבקשים שיקבל אבילתנו ויראה את עניינו ויחוש לגאלנו.

ועומק ענין זה הוא שבזה שבכינו והתאבלנו וכאבנו את החורבן הנורא, ובזה שהשתוקקנו בהשתוקקות עצומה לחזור אליו, זה אשר מביא אותנו את הנחמה והקירבה

אליו, וכמו שנבאר.

שלכאורה צריך להבין, הרי עדיין לא נגאלנו ולא נבנה בית מקדשנו, ומה טיבה של אמירת הנחמה בעצם יום החורבן, אלא שהענין הוא, שהיום הזה הוא יום של קירבה אליו ית' בשני האופנים, ראשית, בזה שאנו דואבים ומקוננים ומשתוקקים אליו, ובזה אנו מתקרבים אליו ומראים שרצוננו בקרבתו, וחיינו אינם חיים בלעדי קרבתו, ובזה לבד אנו מקיימים את עיקרו של היום, כלומר שהיום הזה הוא היום שעם ישראל מביעים את השתוקקותם לאביהם בזה שכואבים את ריחוקם, ובדבר זה עצמו מונח הנחמה, כלומר שלא נותק הקשר והרינו קשורים אליו ורצוננו בקרבתו.

וכן איתא במדרש, שבתשעה באב תיכף אחר החורבן נולד משיח, ואומר ר' אבון ולא מקרא מלא הוא, דכתיב (ישעיה י' ל"ד) והלבנון באדיר יפול, וכתוב בתריה ויצא חוטר מגזע ישי וגו', ומסביר ר' צדוק הכהן שהביאור בזה הוא, שקודם שנחרב הבית היו באמת בבחינת אין עושין רצונו של מקום שלא עלה על דעתם שיחרב הבית, אבל כשראו שנכנסו אויבים להיכל תיכף הרהרו בתשובה, ומזה נולד משיח, ועומק דבריו הוא, שבעת שהיה המקדש על מכונו, היתה הקרבה אליו בבחינת עבד ואדון, דהיינו שכשעשו רצונו של מקום זכו לקרבתו, אמנם כשלא עשו רצונו של מקום נסתלק כבודו מאתם והחריב ביתו, אמנם כשראו שנחרב הבית והתאוננו ובכו על הפסדם וקוננו על ריחוקם, נתגלה שרצונם בעצם היא קרבת ה', ודבר זה עצמו נקרא שנולד משיח, שענינו של משיח הוא שנזכה לקרבת ה' בתוך הטבע, כלומר שנראה את כבודו כאן בעולם, ושלימותו הוא ע"י שחיינו הינם חיים של קרבה אליו, וקרבה בעצם היא כשהיא באה מתוך הרצון הפנימי.

ויש לומר שבכל שנה בהיות ישראל כואבים ודואבים את מצבם ומשתוקקים אליו ורוצים בקרבתו, אז אנו מגיעים למצב של משיח, כלומר למציאות של רצון באמת להיות קרובים אליו, ולכן אומרים "נחם".

ואיתא במדרש, שהוא טייעא שאמר ליהודי שרי תורך בעת החורבן, (פירוש, שישמעאלי אחד אמר ליהודי שחרש עם שורו, שיתיר את העול שעל השור, כלומר שיפסיק לעבוד עם שורו, משום שנחרב הבית) ומיד אמר לו אסור תורך (דהיינו שמיד אמר לו שיחזור וישים את העול, כלומר שיכול להמשיך לעבוד עם שורו) מפני שהרגיש שכבר נולד משיח, והכיר את זאת ע"י געיית השור, וע"ז אמרו במדרש שמה לנו ללמדו מהטייעא, הלא מקרא מלא הוא שכתוב והלבנון באדיר יפול, ותיכף נאמר ויצא חטר מגזע ישי, ומדייק ר' צדוק שענין החורבן נאמר בלשון עתיד, והלבנון באדיר יפול, והישועה נאמרה בלשון עבר, ויצא חוטר וגו', דהיינו שכבר יצא, ואומר ר' צדוק כי הנביא כאשר נתגלה לו העתידות החורבן תיכף הרגיש וראה הישועה שהוא מוכנת עוד מקודם.

ובביאור דבריו נראה, שבעת החורבן כשישראל ראו את מה שהפסידו והרגישו את הריחוק הנורא, מיד נתמלאו תשוקה וגעגועים אליו ית', ונתמלאו רצון עז להתקרב אליו, ואז הגיעו לדרגה עוד יותר גדולה מקודם, וזכו אז לענינו של משיח שהוא החיים אתו ית' כאן בעולם ללא דברים חיצוניים, ולכן מיד כשנהיה החורבן נכנסו למצב של משיח, וזה הפירוש במה שאמר לו הטייעא מיד בהפסיקו את העבודה עם השור דהיינו שנכנס למצב של החורבן שיכול כבר להמשיך לחרוש, כלומר שבזה שהפנים את המצב של החורבן והתחיל להתגעגע לקב"ה מיד הגיעו למצב של משיח, שמיד כשנתאבלו על החורבן ונתמלאו בהשתקקות וגעגועים אליו, זכו לענינו של משיח, כלומר שעברו ממצב של עבד למצב של בן דהיינו של קרבה בעצם ומרצון.

ויש לומר שזה משמעות אמירת נחם בתשעה באב, דהיינו שאחרי שישבנו ובכינו והתאוננו על החורבן הנורא, וצעקה נפשנו אל ה' - אוי מה היה לנו, דבר זה בעצמו מביא אותנו אל הנחמה, ולכן אומרים אותו בעצמו של היום, שכל זה הוא מענינו של יום, כלומר גם הבכיה וגם הנחמה, והנחמה נובעת מגודל הבכיה וההשתוקקות אליו.

וכן איתא במשנה ברורה על מה שנפסק בשו"ע שמניחים תפילין בתשעה באב במנחה, וכתב המ"ב בשם הגר"א, שאז הציתו אש במקדש ותם עוונך, בזה ששפך הקב"ה חמתו בעצים ואבנים, וי"א "כדי להראות נחמה מאבלנו בו ביום", וצריך ביאור איזה ענין יש להראות נחמה בו ביום, הן היום הוא יום של אבילות ולא יום של נחמה, אלא על פי מה שנתבאר לעיל מובן הדבר, דהיינו שישנם ביום הזה שני הענינים, דהיינו שהוא יום של אבילות והשתוקקות עצומה לקרבת ה', וע"י זה עצמו מגיעים לנחמה, ולפי דברינו לעיל ניחא, שהנחמה באה מזה שישבנו ובכינו והשתוקקנו אל קרבתו וזה מביא את הנחמה.

וכן איתא בספרים הקדושים על מה שאמרו בחז"ל כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, שכתוב בלשון הוה "זוכה" ולא כתוב בלשון עתיד יזכה, אלא שבזה שמתאבל על ירושלים בזה גופא הוא רואה ורואה בשמחתה, כלומר שבזה זוכה כבר עתה לנחמתה, (ובהמשך נבאר בעזה"ת פירוש של נחמה).

ובזה יובן מנהג הגר"א, שמנהגו היה להניח תפילין מיד אחרי הקינות אף שהיה קודם חצות, והוא לפי מה שנתבאר לעיל, שהנחמה אינה תלויה בחצות, אלא שהנחמה נובעת מן הקינות שקוננו והרבינו לבכות ולהתאונן, וזה הדבר אשר מביא את הנחמה, ובאמת שמשמע כן מהמרדכי במועד קטן שכתב שנהגו לאחר שגמרו הקינות יושבים על הספסל.

ולכן בודאי ששומה עלינו להתבונן בחורבן הנורא שאנו נמצאים בו, וכל מה שנקונן ונבכה

על מצבנו הקשה ובחורבן הנורא, אזי חוץ מזה שהוא ענינו של היום, שנבכה ונתאונן על המצב הנורא שאנו שרויים בו, הרי שכל כמה שיותר נבכה נתאונן ונשתוקק אל אבינו רועינו מלכינו צורינו צור ישועתינו, אז הנחמה תהיה בביתר שאת ובאופן נעלה ונשגב.

נחמו נחמו עמי

כה מנחם הנביא את ישראל "נחמו נחמו עמי יאמר אלוקיכם", מלשון הכתוב נראה שהנחמה מיועדת לדורות של החורבן ולא רק לדור אשר יזכו לגאולה, כי הרי את נבואה זו אמר הנביא בשם הקב"ה מיד אחר החורבן, והדברים מפורשים בדברי חז"ל, דאיתא בפסיקתא, "אמרו ישראל רבינו ישעיה תאמר שלא באת לנחם אלא לאותה הדור וכו', אמר להם כל הדורות באתי לנחם", היינו שהנחמה היא גם לדורות שבתוך הגלות.

ופירושו של הלשון "נחמה" ושרשו הוא מלשון חרטה, דהיינו שמתנחם ומתחרט על הבכי, בראותו שכל הצרה היתה אך לטובה, וכמו שכתוב "כי נחמתי כי עשיתי", וכן כתוב "לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם", רואים מכאן שנחמה היא לשון של חרטה, ואם הכוונה היא שיבוא יום ונפטר מן הצרות, דבר זה עדיין אינו נקרא נחמה, כי עכשיו שאנו נמצאים בגלות עדיין ועלינו לבכות את מר גורלנו, ובמה ואיך ננחם.

והאמת היא שהשאלה מתעוררת בכל שנה, כאשר אחרי שבכינו והתאוננו על גודל החורבן בתשעה באב, מתחילים שבעת השבועות של נחמה, שבהם קורים אנו הפטרות שמדובר בהן מעניני נחמה, ונשאלת השאלה הגדולה, וכי מה קרה בין תשעה באב לעשרה באב, שאתמול ישבנו על הארץ ובכינו את מר גורלנו ותוקף אריכת הגלות, וריחוקנו מהשי"ת, ועתה אנו כבר מנטפים נטפי נחמה, אף שעדיין לא נושענו. אלא על כרחך שהגלות עצמה יש בה מצרי נחמה.

הבה ונתבונן בדברי רבותינו ז"ל ששופכים אור על כל הענין.

דאיתא בפסיקתא רבתי, "הלך הושע לנחמה, אמר לה הקב"ה שלח אליך לנחמך, אמרה לו מה בידך, אמר לה אהיה כטל לישראל, אמרה לו אתמול אמרת לי "הוכה אפרים שרשם יבש בלי יעשון" ועתה אתה אומר לי כן, לאיזו נאמין לראשונה או לשניה, הלך יואל לנחמה אמרה לו מה בידך, אמר לה "והיה ביום ההוא יטפו הרים עסיס", אמרה לו אתמול אמרת לי "הקיצו שכורים יבכו הלילו כל שותי יין עסיס כי נכרת מפניכם", ועכשיו אתה אומר לי כן, לאיזו נאמין לראשונה או לשניה וכו'", וכן הולך ומונה שם כמה נביאים, ולכולם ענתה לאיזה נאמין לראשונה או לשניה, וכן מובא שם שהאבות גם הלכו לנחמה וכן משה רבינו, ולכולם ענתה אותה תשובה, לאיזה נאמין, "מיד הלכו כולם לפני הקב"ה ואמרו רבונו של עולם לא

קבלנו ממנו תנחומין שנאמר עניה סוערה לא נוחמה, אמר להם הקב"ה אני הלך לנחמה, הוי "נחמו נחמו עמי (העי"ן בחיריק) יאמר אלקיכם".

וצריך להבין מה היתה נחמתם של הנביאים שלא קבלה, ומה היה נחמתו של הקב"ה שכן ראתה בזה נחמה.

ונראה שטענת כנסת ישראל היתה בזה שאמרה להם אתמול אמרתם לי כך ועכשיו אתה אומר כך, כי זה שהנביא מתנבא שיבואו ימים ותקיימו הנבואות הטובות, זה אינו נחמה על הסבל והדברים הרעים שהם עתה מנת חלקם, וזה מה שאמר הקב"ה לישראל, נחמו נחמו עמי, שאני מנחמכם בנחמה אמיתית שאתם איתי ועימי אף בתוך הגלות והצרות. ועלינו לבאר את עומק הענין.

ונראה לומר בהבנת הענין, שהרי יש שני סוגי קשר בין הקב"ה לעם ישראל, שיש קשר בבחינת עבד ואדון, והוא שכשישראל עושים רצונו של מקום נותן להם הקב"ה רוב טובה, ומשגיח עליהם ונמצא בקרבתם, כמו שכתוב "אם בחוקותי תלכו וכו', ונתתי גשמיכם בעתם ואריח ריח נחוחכם, והייתי לכם לאלקים וכו'", דהיינו שהטובה והקרבה באה כתוצאה מעבדם את השי"ת, ודרגה הזו הינה בחינת מלך ועם, עבד ואדון.

אכן יש קשר יותר עמוק והוא הקשר שהוא בבחינת בן, שזה קשר ואהבה שאינה תלויה בדבר, והקשר הזה אי אפשר לו שיפסק לעולם, כי הוא קשר אשר הוא "אהבה שאינה תלויה בדבר" בשום דבר חיצוני, כי זה קשר בעצם, וכשהמקדש היה קיים וה' שכן בתוכנו, היה ניכר בעיקר הקשר בבחינת עבד, שעם ישראל עשה את אשר מוטל עליו, ותמורת זה נתן להם הקב"ה שכר חלף עבודתם, אבל כשלא עשו ישראל רצונו של מקום נפסק הקשר ההוא של בחינת עבד, כי מצד שורת הדין לא היו ישראל ראויים לקשר וחובה מלפניו יתברך, אלא שדווקא באותה שעה נתגלה הקשר של בחינת "בן", שאינו נפסק לעולם.

ויבואר הדבר ע"פ משל, למלך שהיה לו בן חביב מוכשר וחכם, ואביו השתעשע עמו תמיד, והתכבד בו לפני שריו, עד שעברו הימים והבן התחיל להתרועע עם אנשי דלא מעלי, והתדרדר בהנהגתו עד שאבד חינו בעיני אביו ונשכח חכמתו, והנחיל לאביו צער ועגמת נפש, עד שברוב כעסו שלחו מביתו, ונותק הקשר בינו ובין אביו, וברבות הימים כשמצבו של הבן התדרדר יותר ויותר, אמרו עבדי ושרי המלך אליו, ראה ראית אדוננו המלך את אשר עושה לך בנך חביבך, עד כדי כך שגרשת אותו מביתך, והינו נמצא במצב הנוכחי, אם טוב בעיניך המלך נכון יהיה להפטר מהבן הסורר, ובכן תוסר החרפה אחת ולתמיד, וכשמוע המלך עצתם, קם על רגליו וקרא בקול גדול, לעולם לא אעשה זאת כי הרי הוא "בני", וכששמעו זאת השתתקו

מטענתם ונסתם קטרוגם, הנה כשנתבונן בתשובת המלך נראה שלא ענה להם על עצם טענתם, כי הם טענו בהגיון שאין זה מן הראוי שהבן יתייחס עוד אחרי אביו, כי עזב את דרכו הרמה והסב לו צער ועגמת נפש, ולעומת זה איזה תשובה ענה להם ע"ז, אולם אמת הדבר שהמלך לא ענה להם שום תשובה, אלא שאמר להם נימוק שמשמעותו הוא שאין צריכים סיבה וטעם להמשך הקשר בינו לבין בנו, כי כשמדובר בבן חל עליו הכלל של "על כל פשעיה תכסה אהבה".

אך צריך לבאר היכן היתה האהבה הזאת של האב לבן לפני הגירוש, ומדוע לא הזכיר זאת לפני כן, אלא שכל עוד שהבן עשה רצון אביו והנחיל נחת רוח לאביו המלך, מתרכז הקשר ביניהם בזה שהבן ממלא רצון אביו, והאב משתעשע בו, אבל לא בו בעצם, אלא שכל האהבה נובעת מתוך כשרונותיו ומדותיו הנעלות, כי אז לא היו צריכים להגיע לקשר העצמי והפנימי, ולכן לא נראה אז הקשר העצמי ביניהם, אך כשנתבטל הקשר הזה, ואז התעורר הנידון האם ישנה הזכות לבן להתקיים ללא מעלותיו רק מחמת עצם היותו בן המלך או לא, ואז נתעוררה האהבה העצמית ויצאה ההכרזה מאת המלך "בני בני חביבי" ובין כך ובין כך קרויים בנים, ויש לומר שזה הפירוש במה שאיתא במדרש בפתיחא לאיכה, שאחרי החורבן הלך הקב"ה לראות את החורבן וצעק ואמר בני היכן הם אהוביי היכן הם, דהיינו שאז התגלה החיבה הגדולה של בחינת בניי אהוביי וחביביי.

ובזה יש לבאר את מה שכתוב בסוף התוכחה "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם", שהרי צריך להבין מה הקשר של כתוב זה אל התוכחה, אלא שכתוב כאן כי דוקא בעת אשר הגלה אותם מארצם והגיעו למצב של שאלת קיומם, אז נתעורר הענין של לא מאסתים, כלומר שאז נתגלה הקשר העצמי והפנימי שאינו רוצה להפר את בריתו אתם,¹

ויש לומר שזה עומק הפירוש במדרש שהבאנו לעיל, שנחמם הקב"ה בזה שאמר "נחמו נחמו עמי" (בחיריק תחת העין) כלומר שהנחמה היא במה שאתם עימי, והקשר הזה של היותכם עמי נתגלה דוקא בחורבן, ובזה ניחמם דהיינו שאין לכם על מה לבכות, משום שבגלותכם הגעתם לבחינה של עימי, וכמו שאיתא בגמ' (נדה לא.) על הפסוק "אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני, במה הכתוב מדבר, בשני בני אדם שיצאו לסחורה ישב לו קוץ לאחד מהם,

¹ וכן כותב המהר"ל על מאמר חז"ל על גזירתו של המן שרצה לכלות את ישראל, שדרשו על הפסוק בקום עלינו אדם, ודרשו אדם ולא מלך, ואומר שהישועה היתה בזה שהמן היה אדם ולא מלך, כי מלך אינו גוזר גזירה על עם שלם, ובזה שגזר לכלותם, אז נתעורר האהבה של אב לבנו שאינו רוצה לכלותם.

התחיל מחרף ומגדף, לימים שמע שטבע ספינתו של חבירו בים, התחיל מודה ומשבח, לכך נאמר ישוב אפך ותנחמני, והיינו דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב עושה נפלאות גדולות לבדו וברוך שם כבודו לעולם, אפילו בעל הנס אינו מכיר בניסו", ואומר בעל ערוך לנר, שלכן כתוב ישוב אפך בלשון עתיד, לפי שהנביא אומר שאף בעת הרעה אודה לה', כיון שלבסוף יתגלה שזה היה לטובה, וכן יהיה לעתיד לבא, שישראל יראו שכל מה שעבר עליהם היה לטובתם, ואז יודו על כל מה שעבר עליהם, שיראו שהכל היה אך לטובתם האישית.

וכן איתא בגמ' (פסחים נ.) שעכשיו מברכים על הבשורות הטובות ברכת הטוב והמטיב, ועל הבשורות הרעות דיין האמת, ולעתיד לבא יברכו גם על הבשורות הרעות הטוב והמטיב, ומקשים הרי לעתיד לא יהיו בשורות רעות שהרי יבלע המוות לנצח, ומבאר בצ"ח שהכוונה היא שלעתיד יברכו הטוב והמטיב על כל הבשורות הרעות שעברו עליהם בימי הגלות, כי יראו שהכל היתה לטובה.

ומאמרי חז"ל אלו צריכים ביאור, שמ"מ אף שהכל היה לטובתם, הרי בכל אופן אפשר שהיה יכול להיות טוב יותר אם לא היו הצרות, ומדוע היו צריכים לעבור את כל המאורעות הללו, והיה יותר טוב אם היה רק טוב הנראה לעין וכבר בעת התרחשותם, אלא ע"כ שאז יראו שלולא המאורעות האלו לא היו מגיעים לדרגות הנעלות והגבוהות שהגיעו, ולא היתה נראית האהבה העצומה דהיינו אהבה בעצם, ודוקא בזה הגיעו לזה, כבסיפור המעשה של הקוץ.

וזה הפירוש בדברי המדרש שניחמם בלשון נחמו עמי, דהיינו שאתם עימי, ופירוש הדבר הוא, כפי שהחלנו לבאר לעיל, שכל שהקרבה היא במצב יותר עצמי ויותר פנימי אז הקרבה היא בעצם, וזה כוונת המדרש באמרו "עמי", כלומר שאתם עימי ממש ואני ואתם אחד, ולדרגה הזו הגיעו בגלות, שבזה שרואים שלא עצבנו אף במצבנו השפל, משמעות הדבר היא שהקשר הוא עצמי, והננו מציאות אחת אתו ית', וזה עומק הפירוש במילה עמי, כלומר שהנחמה היתה שאתם עמי ממש, עמי אתם ובחלקי אתם נמצאים ולא אעזבכם לנצח, והקשר הוא בלתי ניתן לערעור ולשינוי, וזה פירוש אמרו אנכי הוא מנחמכם, דהיינו שהגלות הביאה עמה בשורה גדולה של קרבה חדשה של אהבה שאינה תלויה בדבר, וללא שום סיבה חיצונית, כי הרי נתבאר לעיל שלשון נחמה היא חרטה על הבכיה, כלומר שזה שבוכים הוא מחמת שהפסידו משהו, ולכן אחרי שיתוועדו לראות שהגלות היתה דרך וסיבה לקשר הנעלה והעצום הזה של להיות עמו ממש, זוהי הנחמה האמיתית וחרטה על הבכיה.

ואיתא בגמ' (יומא נ"ד:) "בשעה שנחרב בית המקדש נכנסו ישראל לקודש הקדשים וראו שהיו הכרובים מעורים זה בזה", ומקשים המפרשים, דהרי איתא בגמ' בבא בתרא, שבשעה שהיו ישראל עושין רצונו של מקום היו הכרובים פניהם איש אל אחיו, ובשעה שאין עושים

רצונו של מקום היו הכרובים הופכים פניהם, וא"כ מדוע בעת החורבן לא די שלא היו הופכין את פניהם אלא שעוד היו מעורים זה בזה.

והנראה בזה הוא, שהענין של פניהם איש אל אחיו יש לומר שזה שהוא נראה כעין שאחד מקבל מהשני, דהיינו שישראל עושים רצונו של מקום, והקב"ה עושה רצונם, וכשאינן עושים רצונו של מקום פירוש הדבר שמסתיר פניו מהם, ובחורבן לא היו במצב של עושים רצונו ולכן לא היו פניהם איש אל אחיו, אבל אז נהיה הקשר כל כך בעוז ובחוזק ובדרגה נעלית כל כך שנהיו ממש אחד, ואם היה מסתכל על אופן נתינתם והציות אליו לא היו ראויים, אלא שאז נתגלה קשר חדש של היותם אחד ממש, ורק במצב הזה היו יכולים לצאת לגלות, וכתוב כאן בעומק הדבר, שדווקא בצאתם לגלות נתגלה הקשר החזק הזה בהיותם אחד אתו.

ע"י הרצון והתשוקה מגיעים לקרבה בלי גבולות

ויש להוסיף עוד עומק גדול בגודל הקרבה בין ישראל לאביהם שבשמים בעת גלותם, והוא שדווקא ע"י שנתרחקו ממקורם וגלו משולחנו של מקום, עי"ז גדלה תשוקתם לצור מחצבתם, והתשוקה גדולה ועמוקה כ"כ עד בלי גבול, כי כאשר הקשר מתבטא ע"י עבודה וציות - וכגודל הציות כך גודל האהבה והקשר, אז היא אהבה מוגבלת, כי העבודה ככל שתהיה רבה וגדולה מ"מ היא מוגבלת, כיון שהמעשים הם בעלי גבול, וכן שלא תמיד נעשים הם עם הרגש השלם, ועם הרצון הפנימי, כי מעשה הוא מובדל מן האדם ולא האדם עצמו. מה שאין כן כשמשתוקקים ורוצים ומתאווים לקרבת אלוקים, הדרגה הזאת איננה גבולית, כי הרצון הוא בלתי גבולי ונטול מעצורים גשמיים, וכל שרחוקים יותר אזי הגעגועים והתשוקה והרצון להתקרב הם יותר גדולים ויותר עמוקים, משל לבן שהתרחק מאביו, והלב מתמלא געגועים עזים ותוקפים אותו רגשי משיכה ותשוקה, וצועק אבא, וצעקתו יוצא מקרב לב מלא געגועים, וכל חושיו מתדבקים ומתמלאים באהבה אין קץ, ודבר זה אינו בא לידי ביטוי אלא דוקא כשנמצאים בריחוק גדול, ואז מתעוררים אלו ההרגשים הנעלים.

וכמו שכותב רבינו צדוק הכהן, שבגלות זוכים לדרגות יותר גדולות מאשר בימי הבית, ונביא מלשוננו הזהב, וז"ל: תמיד קוראים פרשת ואתחנן בשבת נחמו, שנזכר שם מענין התפילות שהתפלל חמש מאות וחמש עשרה תפילות כמנין ואתחנן כדי שיכנס לארץ, ואומר שקורין תמיד בשבת נחמו כדי לחזק לב נפשות ישראל המצפים לישועה, שאל יתיאשו את עצמם מן הרחמים, וכדאיתא במדרש תנחומא שלא יאמר אדם הואיל ועשה דייתיקי לא יתפלל עוד וכו', שהרי משה עשה דייתיקי וכו', ושואל הלא משה רבינו נראה לכאורה ההיפך

שלא פעל כלום בכל התפילות שלו שיכנס לארץ, ואומר שמפני שמשנה היה בחינת תורה שבכתב, ובחינת התגלות של תורה שבכתב שהוא בלי שום הסתר שמרמז לעולם שכולו ארוך, ואם היה משה רבינו ע"ה נכנס לארץ היה שם ההנהגה ע"י בחינת תורה שבכתב, והיה יורד להם מן השמים כמו שיהיה לעתיד לבוא, ועמדו זרים ורעו צאנכם וכו', ואתם כהני ה' וכו', אבל הנהגת ארץ ישראל הוא בעצם בחינת מלכות תורה שבעל פה, (ביאור דבריו שארץ ישראל הוא בבחינת תושבע"פ שארץ ישראל הוא מקום שחיים את חייהם הגשמי אתו ית', ותושבע"פ הוא מה שמבינים בשכלם שלדרגה הזו הגיעו בארץ וכמשנ"ת הרבה לעיל) ולכן לא היה באופן שיכנס משה בפועל לארץ ישראל, (משום שהוא היה בבחינת תושבכ"ת בבחינת נבואה ממש), וכדי שיקיים המצוות שהם תלויים בארץ פעל זאת ע"י התפילות שלו ביתר שאת, שע"י התשוקה שלו בכל התפילות בא לתכלית המכוון לביאת הארץ יותר מכאשר היה נכנס בפועל, וכמו שכבר דיברנו שבבחינת התשוקה של האדם מגיע יותר לתכלית המכוון עד בלי גבול ממה שעושה בפועל שהוא רק בגבול לפי ערך המעשה, ועל זה קורין הפרשה זו תמיד בשבת נחמו כדי לחזק ידים רפות בשבע דנחמתא, שזה כמה שנים וכמה קיצים עברו ואיה הנחמות שלנו היעודים לנו בכל ההפטרות שבע דנחמתא, ומזה יהיה לבנו בטוח בה' שגם תפילתנו אינם חוזרים ריקם, שאנו מתפללים תמיד ולירושלים עירך ברחמים תשוב, הגם שאין אנו זוכים עוד בפועל, אל יפול לב האדם עליו, מפני שבאמת כל התפילות של נפשות ישראל פועלים ברוחניות כל פרט נפש לפי ערך תשוקתו, כך הוא זוכה לתכלית המכוון להתנחם בלב, כמו שאמרו ז"ל כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, וזה בודאי אין המכוון לעתיד לבא, כי הלא נאמר בלשון הווה זוכה ורואה וכו', רק לפי ערך התשוקה והגעגועים שלו בפנימיות הלב לעומת כן הוא זוכה מיד להיות רואה ומרגיש בלבו בשמחתה בבחינת שמחו צדיקים בה', ועבור זה נתקנו כל נוסח התפילות בלשון הווה, בונה ירושלים, מצמיח ישועה, המחזיר שכינתו לציון, מפני שבאמת המה נענים בתמידיות וכמו שנאמר ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם, עכ"ל.

ביאור דבריו הוא, שרואים שמשנה הגיע לכל מה שהשתוקק, שהרי הוא לא היה שייך לבחינת ארץ ישראל, שהיה בבחינת תורה שבכתב כאיש האלוקים, ובתפילותיו ובתשוקתו הגיע לשלימות מטרות, ופנימיות הדברים הוא שע"י הגעגועים והתשוקה מגיעים לדרגה גדולה כזו ולשלימות הדבר הרבה יותר מאשר המעשה בפועל, וע"כ ישראל מגיעים ע"י השתוקקותם לשלימות הדבר יותר מאשר אם היו עושים בפועל את המעשים הנעלים, מבואר בדבריו שישראל מגיעים בעת גלותם לדרגות יותר גבוהות ע"י רצונם והשתוקקותם אליו, והדברים עמוקים ונשגבים.

וכענין הזה כותב השפת אמת בעניני חג הפסח, וז"ל: ומעין זה יש גם עתה ראייה ממרחק, כדכתיב הנה זה עומד אחר כתלינו, חלונות, חרכים, ואיתא בגמרא כד הוי מטי להאי קרא הוי

בכי, עבד שרבו מצפה לראותו יתרחק ממנו, ואומר, ובודאי במועדות הוא דמטי להאי קרא, כי תבאו לראות, והוי בכי, שעתה ע"י הבכיה ותפילה יכולין למצוא הארה, כמ"ש במק"א על הפסוק נהפך לאבל מחולינו, וכן כתיב האכלתם לחם דמעה, הרמז על אכילת מצה פעם אחת בשנה, והוא ביום שחל תשעה באב, (כוונתו למה שרמזו שביום שחל יום א' של חג הפסח חל תמיד תשעה באב, ומרומז בא"ת ב"ש, שיום א' הוא ת' תשעה באב), ותשקמו בדמעות שליש, בשלש רגלים שותין ע"י דמעות, וזה שאמרו יתרחק ממנו שבא בבחינת ריחוק, וכן כתיב שלום לרחוק ולקרוב, שיש שבא להשלימות ע"י קירוב ויש ע"י ריחוק, עכ"ל.

והדברים נוראים, דהיינו שבגלות מגיעים לדברים הנשגבים של ראיית פני ה' בשלש רגלים דוקא ע"י הריחוק, וזה כוונתו באמרו ע"י דמעות, שע"י ההשתוקקות מגיעים לדברים נשגבים ולקרבה חזקה ביותר, ובזה מסביר מאי דאיתא שיום א' דפסח חל תמיד ביום שחל תשעה באב, שאפשר להגיע לדביקות בו ית' ע"י אכילת מצה, ויכולים להגיע ע"י הדמעות של הריחוק, ומתוכן דבריו נראה ששלימות מהותו של חג הפסח היא ע"י שיש לנו גם הענין של ההשתוקקות שיש בריחוק,²

וכן אומר השפת אמת דבזמן הזה אפשר להגיע לדרגה גבוהה ונשגבה של קרבה בעצם, בשלש הרגלים, ע"י שמשותקקים ומתגעגעים לראיית פניו, ואומר שאז יכולים להגיע לדרגות יותר גבוהות מעת שעלו ברגל בעצם, שמעשים הם חצוניים ולא תמיד נעשים בכוונה וברצון שלם, אבל ההשתוקקות הוא בא מפנימיות הלב, וזוכים לקרבה בעצם.

וכן כותב: ויש לנו להתחזק באלה המועדות, כי הפנמיות של המועדות יש גם עתה, כמ"ש אני ישנה מן הקרבנות מביהמ"ק, ולבי ער לבתי כנסיות ולמצוות וצדקות, והיינו כי תיקון המקדש היה בבחינת המעשה והחצוניות, כמ"ש במק"א פי' העשויה בהר סיני, ולכן הפסדנו עתה ע"י החטא, אבל הפנמיות בחי' נשמע נשאר לנו לעולם, ומוסיף ואומר שאפשר עתה להתדבק יותר במועדות דאין יפה מן הצניעות, ואז היה בפרהסיא בהתגלות, ועתה הוא רק בלב כנ"ל, ובלי ספק ההשתוקקות והרצון של בני" בכל מועד עולה למעלה כי נתגרשנו מארצינו, אם שבמעשה עשינו הקרבנות, רק לא היה רצון שלם, ועתה יש רצון בלי מעשה, והקב"ה מצרף רצון שלנו למעשה אבותינו, ואומר שרק ע"י ההשתוקקות שהיה לבני" בשבעים שנה עי"ז נתרצה הקב"ה, וכן גם עתה עד שיבנה ביהמ"ק.

² ובזה יש לבאר את מה שיש אומרים שלכן אוכלים ביצה בליל הסדר, משום שתמיד חל ביום הזה תשעה באב, וכי לאיזה צורך יש להזכיר יום תשעה באב בליל הסדר, אמנם לפי דבריו יתבאר, שהכוונה היא להגיע לשלימות הקשר והדביקות גם דרך הדמעות וההשתוקקות שכדבריו מגיעים דרכם לדרגה יותר נעלית ויותר פנימית.

כתוב כאן דברים עמוקים ונשגבים, והוא כפי שנתבאר, שכשבא הדבר הזה מעומק הלב ומרצון עצ ומתשוקה כבירה הרי זה בלתי גבולי שאינו תלוי במעשה, ולכן יכולים להגיע לדרגות גבוהות עד מאד לאין ערוך ולאין גבול.

וכל זה נובע מתוך זה שכשאף אחר החורבן עדיין רוצה הקב"ה בנו וחפץ בקרבתנו. משמעות הדבר היא שהוא חפץ בנו בעצם, וכן מצידנו רוצים אנו בקרבתו, ולכן מגיעים לדרגות הנשגבות דוקא בעת הגלות, וזה עומק פירושו של אנכי הוא מנחמכם, דהיינו "אנכי" ממש, לומר שבזה שאתם עמי ואני בעצמי הוא מנחמכם, שפירושו הוא שבגלות רואים אנו שבחינת האנכי רוצה בנו, וזוהי הנחמה הגדולה דהיינו שהגלות הוא לא רק שעדיין נשאר הקרבה, אלא אדרבה שהגלות עצמו מביא אותנו לדרגת הקרבה הנשגבה.³

חורבן הבית - הסרת המחיצות

ולפי הנ"ל מתבאר ומתחוור מאמר החז"ל במדרש (איכה רבה ד' י"ד, הובא ברש"י ובתוס' קידושין ל"א.) "מזמור לאסף, נהי לאסף קינה לאסף, ולמה אומר מזמור לאסף, אלא משל למלך שעשה חופה לבנו וסיידה וכירה וציירה, ויצא בנו לתרבות רעה, מיד עלה המלך לחופה וקרע את הוילאות ושבר את הקנים ונטל פדגוג שלו (של הבן) אבוב של קנים והיה מזמר, אמרו לו המלך הפך חופתו של בנו ואתה יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני שהפך חופתו של בנו ולא שפך

³ ואיתא בכתבי האר"י ז"ל שחשב שנים עשר צרופי הוי"ה נגד שנים עשר חדשי השנה, וצרוף של חודש מנחם אב הוא צרוף הוי"ה, והבני יששכר עמד על זה מפני מה כשאנו רוצים להזכיר השם אנו קוראים אותו בשם הוי"ה, וז"ל: והנה תתבונן במנהג אבותינו תורה היא המורגל בישראל כשרוצים לדבר זה עם זה מענין השם הנכבד, הנה אסור להזכירו כסדרו אומרים השם הוי"ה, הנה הוא צירוף של חודש אב, ולמה בחרו הצירוף הזה דייקא ולא צירוף אחר מן הי"ב צירופים, להיות צירוף זה החודש עתיד הקב"ה לעשותו כימי צאתנו מארץ מצרים בחודש ניסן אשר בו השם כסידרו, ע"כ מנהג ישראל כשרוצים לדבר מן השם הנכבד כסדרו אומרים צירוף הוי"ה, שהצירוף של חודש הזה הוא המקווה לנו במהרה בימינו שיהיה לישועה ולנחמה ולגאולה השלימה כמו בצירוף של חודש ניסן שהוא כסדרו, ועומק דבריו הוא, שהרי בעומק בחודש אב נהיה הקשר של חודש ניסן דהיינו של יציאת מצרים באופן נעלה ובקשר עצמי ופנימי, והוא באופן שמותר לאמרו, כי כאשר הקשר בא מצד ישראל שרוצים בקרבתו, אזי אומרים אותו ומשיגים את קדושתו בתוך חיינו, ורבינו צדוק בכהן מוסיף על דבריו ואומר אבל באמת הטעם פשוט כי כל הצירופין אין להם פרוש אחר חוץ מהשם, כלומר שאין בכל צרוף משמעות של שם, אבל צרוף זה יש לו פירוש אחר, כמו שמצינו מקיש הויה ליציאה, דהיינו שמשתמשים עם השם הזה בענין הקידושין, ושם משמעות הדבר הוא שנהיים הויה אחידה, ויש לומר בפירוש דבריו, שבתשעה באב הגיעו לדרגה כזו של הויה וחבור ממש, וניהו אחד אתו, וכמו שבארנו שזה עומק הפירוש של אנכי, כלומר שנהיה מציאות שהאנכי בעצמו הוא מנחמינו, והיינו אתו ממש.

חמתו על בנו, כך אמרו לו לאסף הקב"ה החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים והאבנים ולא שפך חמתו על ישראל, הדא הוא דכתיב ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה".

מדרש זה נראה לכאורה מדרש פליאה, וכי על עצים ואבנים גרידא שפך חמתו, והלא העצים והאבנים הללו בטאו את הקשר הנעלה בין ישראל לאביהם שבשמים, שהרי שיכן את שמו שם ושם הוא נתגלה אליהם, וזה גופא היה הסיבה לחורבנו כי כבר אינו רוצה בקרבנותם, והעצים והאבנים היה מקום שכינת עוזו, ומן העצים ולפנים זר לא יקרב כי אדמת קודש הוא, ומקדש ה' כוננו ידיו, וכאשר נפרצו המחיצות הרי בד בבד אתו נפרצה חומת הקדושה וח"ו אין השכינה שורה בתוכם.

והנראה בביאור מאמר חז"ל זה, שהכוונה היא שעד שהיה המקדש על מכוננו ובית ה' היה נישא מגבעות, התבטא הקשר והקרבה בין הקב"ה לעם ישראל ע"י עשיית העבודה בביתו, וקרבתו התמקדה בין כותלי בית המקדש, ואם היה נתבטל הקשר לגמרי היה משאיר את המקדש על מכוננו וח"ו עושה כלה בישראל, כי הרי כותלי המקדש אינו מבטאים שום דבר בלי זה שהשכינה שרוי בתוכו, ולמה היה צריך להחריבו, וא"כ בזה שהחריב את בית המקדש בזה גופא נתברר כי מה שנתבטל הוא רק הגבולות והקדושה שמוגבלת במקום הזה, ונתבטלה רק העבודה שהיו ישראל עובדים בבית הזה, אבל עצם הקשר נשאר, כי בזה שהחריב את ביתו רואים שהיו ישראל במצב ירוד כ"כ שהגיע להם עונש גדול כזה, כפי שמבואר בחז"ל שבית המקדש נחרב מפני שעברו על ג' העברות החמורות, ואם בכל זאת רק החריב את ביתו ונשאר עם עמו, פירושו של דבר הוא שהוא רוצה בקשר אתם, וא"כ התעצם והתגדל תוקף הקשר, כי מעתה איננו במקום מסויים ובתנאים מסויימים, כי הרי הקשר נשאר ורק הגבולות התבטלו, וזה עומק הפירוש במאמר חז"ל ששפך אפו על עצים ואבנים, שבעומק כתוב כאן שרק העצים והאבנים נתפרקו והקשר נשאר בלעדיהם, וא"כ מעתה הקשר הוא קשר עצמי בלי גבולות.

ובזה יש לבאר מה דאיתא בגמ' שבית המקדש נשרף ביום התשיעי לפנות ערב, ואכן יש מאן דאמר שהוא היה מתקן לצום בעשירי, וצריך להבין למה אכן צמים בתשיעי, והגמ' אומרת תחילתא דפרענותא עדיפא.

אמנם המ"ב מביא בשם הגר"א שלכן לובשים ציצית ותפילין במנחה, שאז הציתו אש במקדש ותם עוונך במה ששפך הקב"ה חמתו בעצים ובאבנים, רואים כאן ששריפת המקדש היה בזה הבחינה של שפיכת חמתו על עצים ואבנים, ונראה שהוא כפי הנתבאר, שבזה שהחריב המקדש ונשאר הקרבה בזה הראה שהקרבה נהיתה באופן כזה שהוא בלתי גבולי, ויש לומר שכל זה נעשה ע"י הקינות והבכי והתשוקה שהראו עם ישראל בבוקרו של יום, וכמו

שהארכנו לעיל בענין, ובזה הגיעו לדרגה הגדולה הזו כמו שהבאנו לעיל את דברי ר' צדוק והשפת אמת, שבהשתוקקות יכולים להגיע למדריגה גדולה ושלימה של דביקות בעצם, ולכן נמצאים עם ישראל בזמן המנחה בדרגה הגדולה הזו.

ומובן שכמה שהקינות והבכי והתשוקה והגעגועים הינם גדולים יותר והם באים מפנימיות הלב, אזי בחינת הנחמה היא יותר גדולה ונעלית.

היה ר' עקיבא מצחק

איתא בגמ' (מכות כ"ד:): "פעם אחת עלו ר"ג ור' אלעזר בן עזריה ור' יהושע ור' עקיבא לירושלים, כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל יוצא מבית קדשי הקדשים התחילו הם בוכין ור"ע מצחק, אמרו לו מפני מה אתה מצחק, אמר להם מפני מה אתם בוכים, אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה, אמר להן לכך אני מצחק, דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן ברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב לכן בגללכם ציון תחרש, בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת, בלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו".

דברי גמ' זו צריכים ביאור, דאטו ר' עקיבא לא ידע שתתקיים נבואתו של זכריה, והרי הנביא הבטיחם, וגם למה אמרו לו לבסוף בלשון נחמתנו.

ויש לומר שכתוב כאן בעומק הענין, שר' עקיבא אמר להם שבזה שהנביא אמר נבואתו של זכריה ביחד עם נבואתו של אוריה, הרי זה סימן שהאחד תלוי בשני, דהיינו שבזה שנתקיים נבואתו של אוריה הרי זה מעיד על נבואתו של זכריה, כלומר הענין של ציון שדה תחרש מביא את הנבואה של עוד ישבו זקנים וזקנות.

וביאור הדברים הוא, שאפשר לראות בחורבן את הפסקת הקשר ח"ו בין ישראל להקב"ה, ובזה שרואים שהמקום המקודש נחרב ואיננו כבר מקום מקדש, בזה רואים שרק המקום נחרב אבל הקשר נשאר וכפי שנתבאר, ולכן אמר להם שבזה שרואים ששועלים הלכו בו, רואים מזה שנתקיימה נבואת החורבן בענין של חורבן קדושת המקום, ומעתה נשאר

הקשר בלי מקום מסויים.

ויש לומר שלכן כתוב עוד ישבו זקנים וזקנות בחוצות ירושלים, כלומר שירושלים תשוב ותהיה מקום לעם ישראל ולא הזכיר את מקום המקדש, שהקשר יהיה לאו דוקא במקום מסויים, ולכן אמרו לו בלשון של "עקיבא נחמתנו", והוא כפי שנתבאר שזה היא הנחמה, דהיינו שמהחורבן עצמו רואים את הנחמה, שהגלות היא בעצמה סימן לקשר הפנימי.

ויש להוסיף ולומר, שהרי ר' עקיבא הוא השורש של תורה שבע"פ, כמובא בחז"ל שכשעלה משה למרום מצא להקב"ה שהיה קושר כתרים ואמר לו שעתיד לבא מי שידרוש תילי תילים של הלכות על כל תג והוא ר' עקיבא, ותושבע"פ פירושו שנהיים מציאות של קדושה בעצם, ולכן אפשר לסבור את התורה אף בחכמתם, משום שמתהוים חד עם הקב"ה, כמאמר חז"ל קודשא בריך הוא ישראל ואורייתא חד, ולכן ראה את עומק הדבר שישאל נהיים אחד אתו, ולא דוקא במקום מסויים ובזה מונח הנחמה, וכן אומר ר' צדוק שר' עקיבא היה השורש של תושבע"פ (כמו דאיתא בכתבי האריז"ל) והיה השגתו יותר מהשגת משה רבינו ע"ה שהיה בבחינת נבואה וראיה ממש, ועל ידי זה היתה נפשו מרגשת מראית החורבן דייקא את הנחמות הנבנה על ידה יותר מר' אלעזר ור' יהושע, וזה שאמרו בלשון הזה עקיבא נחמתנו שדייקא על ידי בחינתו וכוחו הופיע גם בהם כח הנחמה.

ור' צדוק ממשיך ואומר שזה הענין שמסיים ירמיה הקינות שנאמרו ברוח הקודש עם הפסוק השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם, דהיינו שיתחדשו הימים כמו בשנים קדמוניות שלא היה עוד הקלקול, והיינו מפני כי מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד, ובטח זהו הסיבה שיתחדש על ידי זה ימינו כקדם, שיתגלה שלא היה שום אבל מעולם, כענין והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם, על ידי יגונם דייקא כדברינו הנ"ל.

קרבת ה' כמטרה ולא כאמצעי

הנה בתורה שבכתב כתוב ענין שמירת התורה והליכה בדרכיו בענין של שכר ועונש, אם בחוקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם וכו', וכן כתוב כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחוקים והמשפטים וכו', ואמרת לבנך וכו' ויצונו ה' אלוקינו לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלוקיך לטוב לנו כל הימים וצדקה תהיה לנו וכו', והיינו שיהיה לנו שכר טוב תמורת העבדות.

אבל כאמור שבגלות נתגלה הקשר העצמי החזק הבלתי ניתן לערעור, כי האהבה של הקב"ה לעמו אינה תלויה בשום דבר, ואינו משתנה לפי המעשים, אלא היא אהבה עצמית.

וכ"כ גם עבודת עם ישראל את השי"ת נהיה בדרגה זו של עבודה בעצם ולא לשם קבלת שכר, ובא מתוך השתוקקות ואהבה גדולה וללא שום צורך להסביר למה ומדוע, וללא שום רווח צדדי, וכל מטרת ותכלית העבודה של עם ישראל היא להגיע לדרגה של "ואני קרבת אלוקים לי טוב", והקרבת אלוקים היא לא כאמצעי לקבלת תמורה ולהגיע לאיזו תכלית אחרת, אלא שהיא עצמה המטרה והתכלית המכוונת, ולכן הקירבה של ישראל להשי"ת בגלות היא הרבה יותר גדולה ויותר נעלית, כי היא קרבה בעצם, והיא המטרה ולא האמצעי.

ולכן הגיעו עם ישראל בגלות לדרגות גדולות בהבנת התורה, כי כאשר הקרבה היא בתוכם ומפנימיותם ובאה מרצונם, והרצון הרי הוא מהותו של האדם, ולכן מתדבקים בו ית' ונכנסים לחלקו, ונהיים מאוחדים אתו, וע"כ גם משיגים את חכמתו, כי הדביקות העצמית מביאה לזה שנהיים מציאות של קדושה, ומתדבק רצון ברצון, וחכמתנו נהיתה אחד עם חכמתו ית', כמו שכותב התניא שהדביקות שמשיגים ע"י לימוד התורה בעיון אי אפשר להשיג ע"י שום מצוה, כי התורה היא דביקות חכמתנו בחכמתו, והוא וחכמתו חד, ולזה הגיעו ישראל בגלותם, כי אז נהיו עבודתם מתוך פנימיותם ומתוך רצון בלי שום חשבונות של קבלת שכר, אלא שרצונם לראות את מלכם, ואף שלא רואים בעין שום קרבה, מ"מ נוהרים אחריו ורוצים בקרבתו, וכמו שנתבאר לעיל שלזה הגיעו דוקא כשנתרחקו, ואז נתמלאו השתוקקות ורצון להתקרב, ולכן הגיעו לדרגות הנעלות של הבנת התורה, ואמרו חז"ל לא הגלה הקב"ה את ישראל אלא כדי שיאכלו תמרים ויעסקו בתורה.

וכן כותב ר' צדוק הכהן שהתרחבות התורה שבע"פ היתה דוקא בגלות, ומביא בשם רבו הרבי ר' בונים שאף שהדורות המוחות מתמעטין בכל פעם, אבל נקודת החיים שבלב מתרחבת תמיד ונעשית מזוככת בכל פעם בגלות יותר וכו', וזהו שנאמר דברו על לב ירושלים שיכנסו התנחומין בלב ישראל שיתנחמו בכפליים שהגלויות הוא לטובה לתת אחרית תקוה.

אמנם השלימות יהיה בימות המשיח, שאז יהיה גם הקרבה באופן שלימה ונעלה ויהיה קרבה עצמית, וגם תהיה בגלוי, ואז יהיה בית ה' נשא בראש הרים, וכולם יראו את כבודו, שאחרי שישראל עברו את הגלות ונזדככו בענין הזה של להיות קרובים אליו בעצם, אז יגיעו לשלימות הדבר, שגם יהיה הקרבה בתוך הטבע, וגם יהיה בגלוי וכל הטוב יהיה בפועל ממש וכולם ידעו את ה' מקטנם ועד גדולם, ונבאו בניכם ובנותיכם, ואמר ביום ההוא הנה אלוקינו זה קיוינו לו ויושיענו, זה ה' קיוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו, שאז יהיה כל הענין בבחינת "זה" כלומר בגלוי שיוכלו להראות באצבע, וצום החמישי יהפך בעצמו ליום טוב במהרה בימינו אמן.

אנכי הוא מנחמכם

הנה כבר הארכנו בענינו של הנחמה, שבגלות עצמה מונחת הנחמה, והקשר נהיה בעצם, ונהיו קשורים בהשי"ת בעצם, וע"י זה שישראל עושים רצונו של מקום ללא תמורה, אלא משום שרצונם לעשות רצונו בזה נהיה הקשר בעצם, והוא בבחינת משיח, שהוא הדביקות בעצם.

ונביא מה דאיתא במדרש זוטא, שהקב"ה אמר להן לישראל כעס זה למה, אמרה לפניו ולא אכעס שהגחני בין האומות וקללתני קללות רעות ובכל זאת קדשתי את שמך, ואמר להם הקב"ה כנגד זכות יש לך חובה ומונה שם דברים שעברו עליהם, אמרה כנסת ישראל להקב"ה כיון שהגלתי בין האומות בדין הוא שלא אשמור שבת, וקיימתי מצותיך, אמר לה בתי הגיע זמןך ליגאל, כתוב כאן שבזה שישראל מקיימים את המצוות ללא חשבונות בזה הגיע זמן גאולתם.

הקשיים והנסיונות – דביקות בעצם

הנה מה שעם ישראל עוברים דברים קשים בגלות, אין זאת שלמרות שעוברים עלינו דברים קשים בכל זאת רואים את הדביקות, אלא שהדברים הקשים הם עצמם מראים על הדביקות בעצם, ועל הדרגה הגבוהה והנעלית שנמצאים והקשר הבלתי ניתנת ליפסק בין ישראל לאביהם שבשמים, ואת האהבה הגדולה של הקב"ה לעמו, שעל אף המצב הקשה שנמצאים בניו, מ"מ לא עזב אותם ודבר זה מראה על הקשר הפנימי והתמידי.

וכן הוא מבחינתם של עם ישראל, שעל אף הצרות והקשיים שעוברים, כל זאת באתנו ולא שכחנו ולא שקרנו בבריתך, וכמו שאיתא במדרש, שאומות העולם אומרת לישראל עד מתי אתם מתים על אלוקיכם ומשלמין לו, הה"ד על כן עלמות אהבוך, שהאהבה אליו ית' היא בעצם, ועד מתי אתם נהרגין עליו כדכתיב כי עליך הורגנו כל היום, כי האומות מבינים רק בעבדות תמורת שכר, אבל ישראל עובדים אותו בעצם כי הם חבוקים ודבוקים בו, והרי הם אחד אתו, ואין מוכנים לעזבו, וכמו שכתבנו שבעצם זה שמשותקים אליו ורוצים בקרבתו ומתגעגעים אליו, בזה מגיעים לדרגה של קשר בעצם.

ובאמת שאת זה צריך תמיד לחזור ולשנן בעצמינו, שאין אנו עובדים אותו למרות כל הקשים, אלא שבעבדינו אותו בכל מצב, הרי שהעבודה הוא יותר פנימית והאהבה אליו היא בעצם, וכל מה שהולכים אחריו מתוך היסורים, הרי שהעבודה באה מתוך פנימיותו והיא לא אהבה חיצונית אלא אהבה פנימית ועמוקה, ובזה מגיע ענין המצאות כבודו בעולם לשלימותו, שכל זה בא מאתנו

ומעצמינו.

והוא הדין והוא הדבר בנסיגות שעוברים על האדם בדרכו לעבודת ה', שיש טעות מושרשת אצל רבים שענין ההתגברות על הנסיגות היא שצריך לעבדו למרות הנסיגות, ובעת שבא על אדם נסיון חושב הוא מה זאת עשה ה' לי, ולמה מגיע לי את זה, וטוב היה אם הייתי נמצא כל העת במצב מרומם ובמצב קדוש עם רגשות נעלים וקדושים.

אבל האמת היא להיפך, שזמן הנסיגות הם המצב הכי גדול והכי קדוש ונעלה, כי בזה מראים את מסירותנו אליו, וכל עת שמתגברים על רצוננו בכל מצב שרק יהיה, הרי שהעבודה באה מצידנו, כי הרי תכלית העולם היא שנביא את כבודו כאן בעולם ואנו נכתיר אותו, ואנו נכריז בהליכתנו שרצוננו לעשות רצונך, ואם נמצאים במצב מרומם עדיין אינה נקרא שאנו עובדים אותו בכל מהותינו, וכל שהעבודה היא יותר קשה, הרי שהעבודה נקראת יותר על שמינו ושאנו עובדים אותו, והולכים אחריו מעצמינו, ומתבטלים אליו.

ואם רק נתבונן בנחת רוח שיש לבוראינו בזה שמתגברים ונוהרים אחריו ועושים רצונו בכל מצב, היינו שמחים ומאושרים ונוהרים מרוב שמחה על כל הזדמנות שנותן לנו שביכלתנו לעשות נחת רוח, מה שאין כל בריה יכולים לעשותו.

ובאופן כללי שבהתגברות על הנסיגות ועל הקשיים בזה הגענו למטרה הנשגבה, ואנו עכשיו במצב הנכון ובמציאות הנעלית, ונעשים בזה מציאות של קדושה, וזה תכלית כל הגלות, ואנו אלו שמגדלים ומקדשים שמו הגדול, ובזה באה העבודה מצדנו לגמרי.

שלוש תקופות - זמן הבית, זמן הגלות, ימות המשיח

לסכום הדברים ישנם בישראל שלוש תקופות ושלוש דרגות שעוברים עלינו, והוא דרגה אחר דרגה, וכל תקופה עולים ישראל לדרגה גבוהה יותר בבחינת עצמותם של ישראל, ונהיים יותר קדושים בעצם.

בזמן היות המקדש על מכונו היה קרבת ה' באופן גלוי, וכולם ראו והרגישו היותו בתוכינו וחיו אתו באופן גלוי בבחינת נבואה, אבל זה היה בבחינת אתרעותא דלעילא, ואמנם מבחינה זו היו ישראל במצב נעלה ביותר, היותם סמוכים על שולחנו וקרובים אליו, והיה ה' אלוקינו עונה אותם בכל קראם אליו, אבל זה היה בבחינת עבר ואדון, כלומר שהקרבה היתה בתורת שכר תמורת עבודתם.

ובזמן הגלות אמנם נתבטל המצב הזה, ולא רואים כבר את כבודו באופן גלוי, ורואים את ההיפך כי נסתתר מאתנו, אבל בבחינת עצם מהותם עלו ישראל לדרגה של היותם בעצם אתו, ומתגלה

היותם חבוקים ודבוקים בו, וקבלת התורה נהיתה ברצון ובא מצדם, ואז נתגלה פנימיותם של ישראל, והתקופה הזו הוא בבחינת אתרעותא דלתתא, שכל עבודתינו מגיע מאתנו ואנו הם שמביאים את כבודו בעולם מצדינו, ומבחינה זו אנו בדרגה יותר גדולה, משום שהוא כבר באה מצדנו שאנו מביאים את כבודו לעולם.

ותקופת השלימות תהיה כאשר משיח צדקינו יבוא לגאלינו, ועל זה אנו מצפים כל יום, שאף שבגלות נתגלה דרגתם של ישראל באופן גדול, מ"מ המצב הנכון הוא שרואים אותו באופן גלוי, ואז יהיה שני הדרגות גם יחד, דהיינו שאז נגיע למצב שגם העבודה בא מצדינו, שאז אחרי כל שנות גלותינו אחרי שעבר עלינו כ"כ הרבה שנים מאות ואלפים של מסירות נפש ועבודה בבטול רצונינו אליו, ואז יגיע השלימות שיראו את כבודו ממש, כי עתה אף שנמצאים בדרגה הגדולה של קרבה בעצם, אבל כל זה הוא בהסתרה ולא רואים אותו להדיא, ובזמן הגאולה נגיע לכל המעלות והדרגות של קרבה בעצם, וזה יהיה באופן גלוי, שכל העולם יבוא על תקונו, ואף העולם הגשמי כולו יאמר כבוד ה', אבל אז יהיה בדרגה יותר גדולה מאשר בעת זמן הבית, כי יהיה ג"כ מצדינו והעולם הגשמי כולו יצעק כבוד שמו, שיראו את כבודו בתוך העולם הגשמי, ויתגדל ויתקדש שמו הגדול במהרה בימינו אמן.